

Eesti ülikool avatud Euroopas

Siiri Sillajõe (RiTo 11), Riigikogu Kantselei majandus- ja sotsiaalinfoosakonna asejuhataja, nõunik

Esimesel Valge saali foorumil kirjeldasid ülikoolide esindajad ja poliitikud kõrghariduse olukorda ja otsisid vastust küsimusele, milline võiks olla rahvusliku kõrghariduse tulevikustrateegia.

Euroopa Liidu asjade komisjon on algatanud diskussiooni, kus arutatakse parlamenditasandil koos avalikkusega Eesti riigi ja ühiskonna tulevikustrateegiaid ja arengustsenaariume. Valge saali foorum koosneb kahest osast: ümarlaua põhimõttel peetavast istungist ja veebifoorumist. Valge saali istungile kutsub komisjon valitud teemat valdavad tippspetsialistid, kellel palutakse eelnevalt esitada oma seisukohad, mis ühtlasi käivitavad arutelu veebifoorumis. Foorumile oodatakse kõigi Eesti tulevikust huvitatud inimeste arvamusi, seisukohti ja ideid. Esimene Valge saali foorum käsitleb Eesti ülikooli avatud Euroopa kontekstis. Foorum algatati käesoleva aasta 5. aprillil, Valge saali istung toimus 22. aprillil.

Kõrghariduse arengusuunad

Kiirendamiseks Euroopa majanduse arengut, püstitasid Euroopa Liidu liikmesriigid 2000. a Lissabonis ühise eesmärgi – kujundada Euroopa 2010. aastaks kõige konkurentsivõimelisemaks ja sotsiaalselt tasakaalustatumaks regiooniks maailmas (European Council 2000). Kaks aastat hiljem Barcelonas võeti selle eesmärgi saavutamiseks ülesanne suurendada Euroopa Liidu investeringuid teadus- ja arendustegevusele 3%-ni riikide sisemajanduse kogutoodangust (European Council 2002). Selle taustal on Eesti kõrgkoolide juhid välja öelnud oma seisukohad kõrghariduse arengusuundade kohta.

Tartu Ülikooli rektor Jaak Aaviksoo peab Eesti ülikooli tähtsaimaks ülesandeks emakeelse kõrghariduse säilitamist. Et kõrgharidus muutuks rahvusvaheliseks, on vaja eraldi ingliskeelseid õppeprogramme, mis teeb aga kõrghariduse palju kallimaks. Teine ülesanne on Eesti piire ületava teadusülikooli säilitamine. Euroopa kontekstis võib eelseisvaid aastaid oodata (teadus)ülikoolide konkurentsi suurenemist ja vahendite koondumist üha väiksema arvu juhtivate ülikoolide kätte. Ühe Eesti ülikooli kuulumine teadusülikoolide hulka on sihikindla tööga võimalik. Kolmas ülesanne on Eesti kõrghariduse miinimumkvaliteedi kindlustamine tasemel, mis tagab lõpetanuile töö üha suureneva konkurentsiiga Euroopa tööturul.

Eesti Põllumajandusülikooli rektor Alar Karis rõhutas vajadust olla Euroopa ülikoolide võrdne partner. Selleks peab üliõpilaste ja õppejõudude akadeemiline liikumine saama enesestmõistetavaks. Lisaks riiklikult rahastatud doktoriõppele Euroopa ülikoolides tuleb suurendada välismaalt Eestisse tööle tulevate teadlaste-õppejõudude osakaalu. See omakorda eeldab tasemel infrastruktuuri ning kvaliteetsete rahvusvaheliste õppekavade olemasolu. Enesestmõistetavaks peab muutuma ka Eesti ülikoolide omavaheline koostöö. Avatud Euroopas on ülikoolid koostööpartnerid, mitte konkurendid.

Tallinna Ülikooli teadus- ja arendusprorektori Peeter Normaku väitel on Eesti piiratud ressursside tingimustes oluline teha koostööd ning kaasata väliskapitali (inimesed, raha, organisatsioonikultuur jm). Ülikoolid peavad teenima ühiskonna huve, sealhulgas arendama eesti keele, ajaloo ja kultuuri uuringuid. Ülikool peab olema ühiskonna arengu mootor, uuenduste allikas. See eeldab ülikooli tihedat koostööd avaliku, era- ja kolmanda sektori institutsioonidega.

Rahvusvahelistumine on ka erakoolide strateegia oluline võtmeküsimus. Akadeemia Nord rektor Ene Grauberg tõstatab küsimuse Eesti eesmärkidest ja huvidest. Kas me soovime jõuda kõrge haridustaseme ja arenenud tootmisega kõrgtehnoloogilisse ühiskonda või jääda Euroopa ääremaaks, kus hariduse põhiülesanne on üksnes odava tööjõu ettevalmistamine, sõltub paljus ka Eesti kõrghariduspoliitikast. Kõrghariduse alafinantseerimise tagajärjel on Eesti avalik-õiguslikest ülikoolidest saanud institutsioonid, kus maksumaksja raha on segunenud erarahaga. See asjaolu on pannud erakoolid keerukasse olukorda, sest riik ei ole eraharidust toetanud, pigem vastupidi – on püüdnud seda kõikvõimalike õiguspoliitiliste vahenditega suretada. Sestap pole Eesti kõrgharidusturul võrdseid konkurentsitingimusi. See mitte ei suurenda, vaid vähendab Eesti kõrghariduse rahvusvahelist konkurentsivõimet ning halvendab olukorda Eesti tööturul.

Rahvusliku kõrghariduse tulevikustrateegia

Euroopa Liidu asjade komisjoni esimehe Kristiina Ojulandi juhitud elav mõttevahetus Valges saalis tõi veel kord välja Eesti kõrghariduse valukohad. Muret teeb, et ligi 52% üliõpilastest õpib Euroopas sotsiaal- ja humanitaarteadusi ning ainult 32% tehnoloogiat, inseneriteadusi. Sam asugune pilt avaneb Eestis. Teaduspõhine majandus nõuab, et noored suunduksid rohkem *hard-science'i* poole, väitis avakõnes Riigikogu esimees Ene Ergma.

Peeter Kross muretses Audentese ülikooli rektorina eraülikoolide tuleviku pärast. Vaja oleks luua õigusruum, kus ülikoolidevahelist koostööd kujundada. Haridus- ja teadusministeeriumil tuleks mõelda spetsiaalsele ülikoolide ühinemise projektile.

Estonian Business School'i rektori Madis Habakuke väitel on erakõrgkoolid riigitellimusest eemale jäetud, vähenenud on riigitellimuse korraldamise läbipaistvus. Euroopa Liidus valitseva arusaama – erakapitali kaasamisega avaliku funktsiooni täitmisse ei tohi kahjustada erahuve – järgi on Eesti puhul tegemist kõlvatu konkurentsi juhtumiga.

Ene Graubergi ettepanekul võiks koostöös Eesti ja Euroopa partneritega kujundada võrgustikupõhise Eesti uue ülikooli arengustrateegia. See eeldab vastava õigusliku keskkonna loomist, et sobitada omavahel klassikaline haridus ja turule orienteeritud moodne haridus.

Eesti valitsus peaks välja töötama sellise haridus- ja teaduspoliitika, mis tagaks ülikoolide rahvusvahelise konkurentsivõime ning õiglase konkurentsi riigis. Audentese ülikooli dekaan Ivar Raig pakkus lahendusena välja, et Eesti ülikooliharidus vajab reformi, seaduste muutmist ning ülikoolide ja nende kolledžite riigivõrgustiku kujundamist.

Peeter Normak peatus vastutuse küsimusel. Riik peaks vastutama selle eest, et ülikoolil oleks oma potentsiaali rakendamiseks vajalikud vahendid ja nende jagamiseks vajalikud mehhanismid.

Eesti Üliõpilaskondade Liit juhtis tähelepanu kõrghariduse ebaühtlasele kvaliteedile, võrdse ligipääsu puudumisele jms. Üks võimalus vastata rahvusvahelistele väljakutsetele ja uute sihtrühmade vajadustele on laiem koostöö kõrgkoolide vahel ja uute tehnoloogiate kasutamine näiteks kõrgkoolide konsortsiumi, Eesti e-ülikool näol.

Haridusminister Mailis Repsi sõnul on eelkõige vaja lähtuda kokkulepetest. Seda on vaja selleks, et panustada Eesti konkurentsivõime tugevdamisse, kindlustada kõrgkoolide osa eesti keele ja kultuuri arendamises, tugevdada kõrgkoolide konkurentsivõimet ja sidet ettevõtluse ning ühiskonnaga. Peame leidma oma niši, mida edasi arendada. Eesti konkureerib kogu Euroopaga, see omakorda kogu maailmaga.

Riigikogu liige Mihhail Lotman peab ülikooli põhieesmärgiks kasvatada teadlast – ülikool kui teaduse saatkond ja teadlane kui saadik. Eesti Humanitaarinstituudi rektor Tõnu Viik soovib näeb ülikooli põhifunktsioonina kõrgetasemel teadmiste pakkumist aladel, mida inimesed ise on vabalt valinud. Ülikool on tudengi jaoks.

Edasiseks aruteluks jäid põhiseaduskomisjoni esimehe Urmas Reinsalu esitatud küsimused kõrgkoolidele. Milline on parlamendi roll kõrghariduspoliitika kujundamisel? Millise tasemini võiks see ulatuda? Kas on vaja käsitleda kõrghariduspoliitika strateegilisi aluseid riiklikult olulise küsimusena Riigikogu täiskogus?

Diskussiooni kokkuvõttes kõnes avaldas Riigikogu kultuurikomisjoni esimees Olav Aarna lootust, et Euroopa Liidu asjade komisjoni initsiatiiv Valge saali foorumina jätkub. Olulised on kokkulepped lihtsates asjades, ühistes väärtustes nagu eesti keel, kvaliteedi põhimõtted, koostöö. Mis on foorumi väljund? Kõrghariduse strateegilise protsessi jätkumine. Kas Eestis on kõrghariduspoliitikat? See on kogu aeg olemas olnud, pidevalt on valikuid tehtud. Mis on meie nišš? Peaksime oskama arendada *oivalisust*, valdkonnast sõltumata. Sageli vastandatakse põhjendamatult ülikooli kutsekoolile. Olemuslikult on mõlemad kutseõppeasutused, olgu või kuue sambaga, lõpetas Olav Aarna intrigeerivalt.

Foorumil jäid kõlama märksõnad: emakeelne kõrgharidus, rahvusvahelistumine, mobiilsus, kvaliteet, konkurents, koostöövõime, õigusruum, päevapoliitika. Eesti ülikoolide tulevikku nähakse pigem rahvuslikus akadeemilises tööjaotuses, et tagada meie kõrgharidussüsteemi rahvusvaheline konkurentsivõime, kui omavahelises armutus konkurentsisis. Üheskoos leiti, et Eesti vajab läbimõeldud, terviklikku, päevapoliitikast sõltumatut kõrgharidusstrateegiat.

Kasutatud kirjandus

European Council (2000). Presidency Conclusions. Lisbon – http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm.

European Council (2002). Presidency Conclusions. Barcelona. –
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/71025.pdf.